дослідія.

ГЕОГРАФІЯ · 10 КЛАС

Політична карта

СЦЕНАРІЙ ЗІ СЛАЙДІВ · НОТАТКИ ВЧИТЕЛЯ

Географія · 10 клас · Слайдів: 18 · Інтерактивних елементів: 2

Політична карта світу, держава й суверенітет, зміни кордонів і статусів, форми правління та територіальний устрій. Практикум із перевіркою джерел.

Політична карта світу, держава й суверенітет, зміни кордонів і статусів, форми правління та територіальний устрій. Практикум із перевіркою джерел.

Методи роботи й оцінювання

Паспорт за джерелами

Таблиця «ознака — факт — джерело — висновок».

Що перевіряє вчитель: Коректні поняття, просторові докази, пояснення й межа висновку.

Пояснення до розкриття

Самостійний аргумент перед відкриванням картки.

Що перевіряє вчитель: Доречний приклад і пояснений критерій класифікації.

Підготовка

Зошит, ручка, за можливості політичний атлас. Карти й вихідні умови вправ є на слайдах; атлас потрібен для додаткових столиць і непідписаних сусідів. Особисті пристрої не обов’язкові. Підтримка — шаблон таблиці й причинного висновку; поглиблення — зіставлення класифікацій та джерел.

Маршрут уроку

Держава, територія та політична карта — Починаємо з відмінностей переліків ООН і М49. Розрізняємо країну, державу, територію та суверенітет; читаємо карти світу й Європи та визначаємо межі картографічного висновку.

Зміни політичної карти та ознаки держав — Класифікуємо об’єднання Німеччини, незалежність Південного Судану й перейменування Есватіні. Окремо розглядаємо форму правління та територіальний устрій, міжнародне визнання й членство в ООН.

Паспорт України та Німеччини — За картою й конституційними ознаками заповнюємо порівняльну таблицю: взаємне положення, моря, форма правління та устрій. Пояснюємо

одну можливість положення й умову її реалізації; вказуємо джерела.

Перевірка висновків і самооцінювання — Виправляємо хибні твердження про карту й державність. Повертаємося до початкового питання про переліки країн; оцінюємо чотири вміння за шкалою 1–5 з доказом із власного паспорта та наступним кроком.

Навчальні цілі

Сформувати точне розуміння держави, суверенітету та політичної карти.

Навчити розрізняти форму правління, устрій і міжнародний статус.

Розвивати перевірку географічного висновку за джерелом.

Очікувані результати навчання

Розрізняю країну, державу, територію та суверенітет.

Читаю політичну карту й пояснюю межі картографічного висновку.

Розрізняю форму правління та територіальний устрій.

Пояснюю кількісні й якісні зміни політичної карти на прикладах.

10 клас, рівень стандарту. Порядок тем і назви — за дорученням власниці. Орієнтир — програма МОН редакції 2022; посторінкова звірка, авторський склад і застосовність до 2026/27 ще не підтверджені. Матеріал підготовлено для редактури.

1. Політична карта

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Назвіть тему. Обкладинка — тематична ілюстрація; навчальні висновки робимо за картами й джерелами наступних слайдів.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

2. Чому переліки країн різняться?

ООН

Перелік містить 193 держави-члени.

Статистика М49

У переліку країн і територій є окремий рядок «Гренландія». Чи означає він окреме членство в ООН?

Твій прогноз

Запиши, що треба перевірити, перш ніж порівнювати два переліки.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Не відкривайте відповідь до блоку про ООН. М49 включає країни й території; Гренландія має самоврядування у складі Королівства Данія. Джерела: М49 та канцелярія прем’єр-міністра Данії. Критерій: учень називає об’єкт обліку і статус, а не вважає довший перелік помилкою.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

3. Політична карта світу: що вона показує?

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Спочатку назва, легенда, охоплення й джерело. Кольори тільки розрізняють країни, не показують добробут чи політичний режим. Знайдіть три орієнтири в різних частинах світу; поясніть, чого ця карта не дає: складу населення, ВВП, реальної влади на місцях. Пряма циліндрична проєкція спотворює площі, особливо у високих широтах: не порівнюйте площу держав на око. Антарктида не включена у фрагмент; дрібні острови узагальнені. Критерій: три правильні географічні адреси й два обмеження карти.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

4. Країна, держава, територія

Країна

Територія, яку вирізняють географічні, історичні й суспільні особливості. Поняття ширше за суверенну державу.

Держава

Політична організація суспільства на певній території з населенням, владою та суверенітетом.

Територія

Частина простору; її політико-правовий статус потрібно уточнювати. Окремий статистичний рядок не доводить державності.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Поясніть різні завдання понять, не вчіть автоматичну тотожність слів. Населення, визначена територія, влада й здатність до зовнішніх відносин — орієнтири розгляду державності, але спори про визнання не розв’язує один шкільний тест. Приклад: у статистиці М49 перелічено і держави, і окремі території. Дія: виправити фразу «всі позиції статистичного переліку є незалежними державами». Критерій: названо причину помилки.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

5. Суверенітет і державний кордон

Суверенітет

Верховенство державної влади всередині країни та незалежність у зовнішніх відносинах з урахуванням міжнародних зобов’язань.

Кордон

Визначає межі державної території. Державна територія охоплює суходіл, відповідні води, надра й повітряний простір.

Статус і контроль

Фактичний контроль над територією та міжнародно визнаний суверенітет — різні характеристики.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Не трактуйте суверенітет як дозвіл порушувати міжнародне право. Поясніть, що військова окупація не передає суверенітет автоматично. Україна показана з Кримом; лінії фронту на картах уроку не нанесені. Виняткова економічна зона не тотожна державній території: це окремі суверенні права, деталі — поглиблення. Дія: назвати два різні запитання — кому територія належить за міжнародним правом і хто її фактично контролює.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

6. Політична карта Європи: країни та моря

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: На карті є Україна, Німеччина та моря, потрібні для паспорта. Учні визначають взаємне положення: Україна на схід від Німеччини, Німеччина на захід від

України; напрямок не означає спільного кордону. Моря: Україна — Чорне й Азовське, Німеччина — Північне й Балтійське. Кольори лише розрізняють країни; цифри — країни, літери — моря, а не столиці. Назвіть одну можливість положення та умову її реалізації. Не вимагайте непідписаних столиць чи сусідів без атласу. Критерії: дві географічні ознаки і висновок з умовою. Лінії не показують військового контролю.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

7. Як формувалася сучасна політична карта

Історичні процеси

Державотворення, імперії, війни й договори змінювали політичну організацію простору.

Деколонізація

Здобуття незалежності колоніями особливо змінило карту Азії й Африки у XX столітті.

Кінець XX — XXI століття

Об’єднання й розпад держав, нові незалежності та інтеграційні об’єднання. Зміни мають різні причини й наслідки.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Не подавайте схему як однакові етапи для всіх країн. Учні будують зв’язок «процес → зміна статусу/кордонів → наслідок для людей або зв’язків». Розпад імперії й вступ держави до міжнародної організації не однакові зміни. Уникайте пояснення історії лише війнами: важливі переговори, суспільні рухи й правові рішення.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

8. Кількісні та якісні зміни

Кількісні

Зміна кількості держав або територіального складу: об’єднання, поділ, утворення нової держави.

Якісні

Зміна політичного статусу, форми правління, міжнародних зв’язків; нових кордонів може не з’явитися.

Перетин ознак

Одна подія може змінити і кількість держав, і їхній статус. Класифікація допомагає аналізувати, а не спрощувати історію.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Дія до наступного слайда: класифікувати об’єднання двох держав, перехід монархії до республіки, вихід із міжнародної організації. Вимагайте вказати, що конкретно змінилося. Не плутайте подію з її символом на карті.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

9. Що змінилося на політичній карті?

Німеччина · 1990

Об’єднання двох держав: кількісна зміна та зміна політичної організації території.

Південний Судан · 2011

Незалежна держава: кількісна й статусна зміна; вступ до ООН — 14 липня 2011 року.

Есватіні · 2018

19 квітня назву Свазіленд змінено на Есватіні. Зміна назви не створює нової держави.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Перед відкриванням дайте події: об’єднання Німеччини, незалежність Південного Судану, перейменування Свазіленду. Учень визначає, що саме змінилося: кількість, статус чи назва. Есватіні — якісна зміна підпису політичної карти; не стверджуйте зміни форми правління. Дата підтверджена сторінкою ООН про Есватіні. Критерії: три категорії з конкретною ознакою; для Судану розрізнено незалежність 9 липня та вступ до ООН 14 липня.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

10. Форма правління: як організована верховна влада

Республіка

Вищі органи влади формуються за визначеними законом процедурами на певний строк. Республіки бувають парламентські, президентські та змішані.

Монархія

Главою держави є монарх; порядок набуття й повноваження визначає відповідна система. Розрізняють абсолютні й конституційні монархії.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Монархія не завжди означає необмежену владу; республіка сама по собі не гарантує демократії. У конституційній монархії повноваження монарха обмежені. Не визначайте форму правління за наявністю слова «демократична» в назві. Дія: назвати, яких даних про владу бракує на політичній карті. Критерій: звернення до конституції або офіційного опису інституцій.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

11. Територіальний устрій — інше запитання

Унітарна держава

Єдина система державної влади; адміністративні одиниці не є державами — суб’єктами федерації. Можливі автономія й децентралізація.

Федерація

Повноваження розподілено між федерацією та її суб’єктами за конституцією. Суб’єкти не тотожні незалежним державам.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Форма правління відповідає на питання про верховну владу; устрій — про територіальну організацію й розподіл повноважень. Не ототожнюйте унітарність із повною централізацією, федерацію — з міжнародним союзом. Дія: створити дві окремі колонки в паспорті країни.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

12. Форма правління й територіальний устрій

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Після попередніх визначень учні читають схему й виправляють «федерація — форма правління». Порівняйте обидві держави за двома однаковими ознаками. Критерій: названо спільну форму правління й різний устрій, посилання на

Конституцію України, статті 2 і 5, та Основний закон Німеччини, стаття 20. Поглиблення: монархія також не визначає територіального устрою.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

13. Міжнародне визнання та ООН

ООН

Організація держав. У переліку ООН — 193 держави-члени; це конкретний критерій підрахунку.

Інші статуси

Святий Престол і Держава Палестина мають статус держав-спостерігачів, які не є членами ООН.

Висновок

Членство, визнання іншими державами та статистичне включення — різні речі. Перевіряємо критерій і дату.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Перевірено за офіційними джерелами 14.09.2026. Не називайте 193 універсальним числом усіх країн світу й не підміняйте Святий Престол без пояснення назвою Ватикан. Поверніться до початкової проблеми: обидва переліки можуть бути коректними, якщо чітко задані критерії. Критерій: учень формулює коректний підпис до числа.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

14. Критично читаємо карту

Перевір джерело

Хто створив карту, коли, для чого? Чи пояснено легенду, кордони й статуси?

Розрізни твердження

Міжнародно визнаний кордон, лінія фактичного контролю та адміністративна межа мають різний зміст.

Зістав докази

Колір чи підпис на карті не створює юридичного права. Потрібні надійні джерела й міжнародні документи.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Кейс України: резолюція ГА ООН 68/262 підтверджує територіальну цілісність у міжнародно визнаних кордонах. Не демонструйте неперевірені карти як рівноцінне джерело. Пропонуйте аналіз підпису «лінія контролю» без необхідності вивчати оперативну бойову обстановку. Критерій: названо помилку підміни статусу контролем і спосіб перевірки.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

15. Практикум: Україна та Німеччина

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Продукт — 8 заповнених клітинок і висновок із умовою. Дозвольте повернути карту й схему. За картою Україна розташована на схід від Німеччини, Німеччина — на захід від України. Це взаємне положення, не статистичне районування М49. Моря: Україна — Чорне й Азовське; Німеччина — Північне й Балтійське. Назви морів — опора вчителя, столиці та непідписані сусіди не потрібні. Україна — республіка/унітарна, Німеччина — республіка/федерація. Географічний вихід не доводить безпеки й доступності перевезень. Критерії: 8 фактів, джерела для двох видів ознак, можливість та умова. Підтримка: одна пара заповнює географію, інша — політичні ознаки; потім звіряють.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

16. Вихідний квиток: виправ помилки

Твердження 1

«Федерація — це форма правління».

Твердження 2

«На карті інший колір — отже, це незалежна держава».

Твердження 3

«Якщо кордони не змінилися, політична карта не змінювалася».

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Індивідуально виправити два твердження; для кожного — коректне поняття та аргумент/приклад. Орієнтири: федерація — устрій; колір визначається легендою; якісні зміни можливі без кордонів. Критерії на кожен висновок: знайдено помилку, пояснено, наведено доречний приклад.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

17. Підсумки: читаємо політичну карту

Читаємо поняття

Країна, держава, територія та суверенітет не взаємозамінні.

Розділяємо ознаки

Форма правління, устрій, визнання та членство — різні характеристики.

Перевіряємо висновки

Карта має дату, джерело, легенду й межі застосування.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: Попросіть повернутися до початкового питання про кількість країн і дати відповідь з умовою. Запис у зошит: один перевірений факт, одне уточнене поняття, одне питання для наступного уроку.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

18. Оціни свої вміння

1 — потрібна допомога · 3 — з підказкою · 5 — самостійно

Розрізняю країну, державу, територію та суверенітет.

1–5 · Наведи доказ зі своєї роботи та визнач наступний крок.

Читаю політичну карту й пояснюю межі картографічного висновку.

1–5 · Наведи доказ зі своєї роботи та визнач наступний крок.

Розрізняю форму правління та територіальний устрій.

1–5 · Наведи доказ зі своєї роботи та визнач наступний крок.

Пояснюю кількісні й якісні зміни політичної карти на прикладах.

1–5 · Наведи доказ зі своєї роботи та визнач наступний крок.

Запитання: —

Пояснення: —

Нотатки для вчителя: 1 — потрібна допомога; 3 — виконую з підказкою; 5 — пояснюю самостійно. Учень записує приклад-доказ і одну дію для повторення. Самооцінка не є оцінкою вчителя.

Наступний крок: Спочатку вислухайте пояснення учнів; звірте доказ і висновок із критеріями в нотатках.

Джерела

ООН · перейменування Свазіленду на Есватіні, 19.04.2018

https://www.un.org/en/about-us/member-states/eswatini

Уряд Данії · самоврядування Гренландії

https://stm.dk/en/the-prime-ministers-office/the-unity-of-the-realm/greenland/

Port of Hamburg · зв’язки з Прагою

https://www.hafen-hamburg.de/en/port-of-hamburg-marketing/representatives/prague/

Географія · 10–11 класи · рівень стандарту · МОН, редакція 2022

https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-10-11-standart.pdf

ООН · держави-члени

https://www.un.org/en/about-us/member-states

ООН · держави-спостерігачі

https://www.un.org/en/node/123012

ООН · статистичні регіони M49

https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/

Рада ЄС · розширення та 27 держав-членів

https://www.consilium.europa.eu/en/topics/eu-enlargement/

Конституція України · статті 2 і 5

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

Бундестаг · Основний закон Німеччини

https://www.bundestag.de/en/parliament/function/legal

Парламент Великої Британії · монархія та парламент

https://www.parliament.uk/about/how/role/relations-with-other-institutions/parliament-crown/

ООН · територіальна цілісність України, 68/262

https://docs.un.org/en/A/RES/68/262

ООН · Південний Судан, вступ 2011

https://southsudan.un.org/en/about/about-the-un

Уряд Німеччини · об’єднання 3 жовтня 1990

https://www.bundesregierung.de/breg-de/schwerpunkte/deutsche-einheit/die-einheit-ist-wirklichkeit-432814

Natural Earth · права на картографічні дані

https://www.naturalearthdata.com/about/terms-of-use/